Graiul vlah în şcolile din Serbia răsăriteană: provocări şi perspective

Monica HUȚANU[*], Annemarie SORESCU-MARINKOVIĆ[**]

Key-words: *Romanian-speaking communities, Vlach speech, reversing language shift, language planning, acquisition planning*

1. Comunitatea românofonă din estul Serbiei

Situată pe malul Dunării, la graniţa cu provinciile româneşti Banat şi Oltenia, comunitatea românofonă din Serbia răsăriteană se confruntă astăzi cu evoluţii hotărâtoare, care oglindesc istoria agitată a comunităţii şi a regiunii, dar care denotă, în acelaşi timp, o surprinzătoare schimbare de paradigmă în ce priveşte politicile lingvistice educaţionale.

Spre deosebire de Voivodina, parte a Banatului istoric, unde prezenţa românilor reprezintă o consecinţă a dizolvării Imperiului Austro-Ungar şi a trasării graniţelor după Primul Război Mondial, în urma Conferinţei de Pace de la Paris, în Serbia răsăriteană colonizarea s-a realizat natural şi spontan, când grupuri de populaţie provenind din diverse părţi ale României de azi s-au aşezat, începând cu secolul al XVII-lea şi în special în secolul al XIX-lea, pe teritoriul pe care se găsesc şi astăzi (vezi Weigand 2008: 85–87). E posibil, de asemenea, ca migraţiile succesive să se fi suprapus pe un strat de populaţie romanizată autohtonă existentă încă la acel moment la sud de Dunăre, de-a lungul văilor râurilor Timoc, Mlava, Morava şi Pek şi al zonelor montane adiacente acestora (Delatimoc 1907 [2008]: 112–114, Vâlsan 1912 [2008]: 137–138). Astăzi, aproape întreaga populaţie adultă de origine română a Serbiei răsăritene este bilingvă, vorbind o variantă arhaică a limbii române ca limbă maternă, care este folosită strict pentru comunicarea familială, şi limba sârbă ca limbă oficială a statului (v. Sorescu-Marinković 2012b).

Adevărata „centură de rezistenţă”, cum o numeşte Otilia Hedeşan, datorită căreia comunitatea a reuşit să supravieţuiască şi să-şi păstreze limba şi obiceiurile, e reprezentată de sistemul de credinţe populare. Ceremoniile comunitare, obiceiurile şi tradiţiile familiale (cu precădere fascinantul cult al morţilor, ca formă complexă de ataşament faţă de predecesori), sistemul de transmitere orală a repertoriului popular sunt adevărate instituţii tradiţionale care reglementează viaţa comunităţii şi vin în sprijinul re-creării identităţii sale (Hedeşan 2006). Populaţia românofonă din estul

[*] Universitatea de Vest din Timişoara, România/ Universitatea din Belgrad, Serbia.
[**] Institutul de Studii Balcanice, Belgrad, Serbia.

BDD-A22775 © 2015 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:17 UTC)

Serbiei este una prin excelenţă rurală, tradiţională şi puternic conservatoare; cu toate acestea, ultimii 50 de ani au fost martorii unor noi migraţii, într-o proporţie covârşitoare economice, de mare amploare, atât dinspre, cât şi înspre comunitate (Schierup, Ålund 1986, Marjanović 1995, Luki 2011, Sorescu-Marinković 2012a).

2. Români/rumâni/vlahi/sârbi

Comunitatea românofonă din Serbia de est este una extrem de scindată, cu o identitate multiplă, contextuală (Dimitrijević-Rufu 1998) şi, în ultimul deceniu, puternic politicizată. Din punct de vedere etnic, membrii săi se declară fie români (sau rumâni), fie vlahi, fie sârbi şi, prin urmare, afirmă că limba maternă le este româna (*rumâneşte*), vlaha sau sârba, fără însă ca între naţionalitate şi apartenenţă lingvistică să existe întotdeauna şi obligatoriu suprapunere, lucru observat încă în 1912 de G. Giuglea şi mult mai evident astăzi:

> Ideea că sunt sub stăpânirea sârbească face ca de multe ori aceşti români să se numească şi „sârbi", înţelegând prin asta „supuşi, cetăţeni sârbi". De aceea trebuie să întrebi pe ţăranul cu care convorbeşti ce limbă mai ştie, ce limbă a învăţat de copil, pentru ca să ajungi, încetul cu încetul, să afli şi să declare singur că e român. Îţi va spune atunci că de la „muica" *rumâneşte* a învăţat, dar că el e sârb, iar limba lor *rumânească* e „proastă", nu e ca cea din Vlaşca (sau *România*) (Giuglea 1912 [2008]: 160).

Datele oficiale oferite de recensămintele organizate de-a lungul timpului în Iugoslavia, iar mai apoi în Serbia, susţin şi ele aceste afirmaţii. Numărul celor care s-au declarat de naţionalitate vlahă a fost întotdeauna mult mai mic decât al celor care au declarat vlaha ca limba maternă[1] (vezi Tabelul 1).

Anul	Limba maternă vlahă	Naţionalitate vlahă
1953	198.861	28.047
1971	139.902	14.724
1981	129.613	25.596
1991	71.534	17.804
2002	54.818	40.054
2011	43.095	35.330

Tabelul 1

De altfel, acelaşi dezacord între etnicitate şi limbă maternă se întâlneşte şi în cazul celor care, la ultimul recensământ al populaţiei din Serbia, din 2011, s-au declarat români în Serbia răsăriteană (2 073 de persoane) şi au afirmat că vorbesc limba română ca limba maternă (2 346 de persoane), cu toate că în cazul lor diferenţa nu este atât de mare[2]. Estimările neoficiale oferă însă un număr mult mai mare (între 120 000 şi 300 000) de membri ai comunităţii românofone în Serbia răsăriteană. Toate aceste discrepanţe pot fi puse pe seama lipsei de drepturi şi a

[1] Conform definiţiei aplicate în recensămintele organizate după 1953 în Iugoslavia, limba maternă e considerată limba pe care respondentul a utilizat-o în copilărie sau a ales-o pentru comunicare, în cazul în care provine dintr-o familie multilingvă (Recensământ 2011: 13).

[2] Evident, unii dintre respondenţi sunt români din România sau din Voivodina.

BDD-A22775 © 2015 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:17 UTC)

tendinţei de asimilare etnică a statului sârb, dar, în realitate, în spatele lor stau şi alte motive, dintre cele mai diverse, printre care: dorinţa de integrare lingvistică şi culturală a membrilor comunităţii, complexul că vorbesc o limbă nestandardizată şi, astfel, neadecvată pentru comunicarea oficială, faptul că Serbia răsăriteană nu are o tradiţie a multilingvismului, cum are de exemplu Voivodina etc. Nu trebuie să uităm, de asemenea, că însăşi limba în care se poartă conversaţia (respectiv ancheta, în cazul recensământului) poate vicia, parţial, rezultatele: membrii comunităţii se declară în general *rumâni* când folosesc vernaculara, dar *Vlasi* sau *Srbi* când vorbesc limba sârbă.

Analiza diacronică a datelor statistice oferite de recensămintele organizate între 1953 şi 2011 în Iugoslavia şi mai târziu în Serbia relevă, în ciuda fluctuaţiilor, o tendinţă generală de creştere a numărului celor care se declară vlahi[3], care nu se datorează însă unui progres demografic real, ci mai degrabă îmbunătăţirii imaginii de sine a comunităţii. Încercările recente de planificare lingvistică, de revitalizare a graiului şi de standardizare a unei limbi vlahe trebuie analizate exact în acest context, al creşterii prestigiului şi al dorinţei de diferenţiere, de stabilire a unei identităţi proprii, care să se opună atât celei româneşti, cât şi celei sârbeşti, dar, aparent paradoxal, şi în contextul pericolului iminent de dispariţie a vernacularei, care este transmisă tot mai puţin generaţiilor tinere.

3. Graiul vlah astăzi

Din punct de vedere lingvistic, comunitatea românofonă din Serbia răsăriteană foloseşte o variantă arhaică a limbii române şi cuprinde, conform celor mai recente cercetări etnologice şi etnolingvistice, patru grupuri dialectale: ungureni, ţărani, munteni şi bufani. *Ungurenii* vorbesc un grai strâns legat de subdialectul bănăţean al limbii române, în timp ce graiul *ţăranilor* are multe elemente în comun cu subdialectul muntean; coabitarea dintre ungureni şi ţărani a dus la apariţa unui grai de tranziţie, cel al *muntenilor*, în care trăsăturile bănăţene predomină. Un grup distinct îl constituie *bufanii*, ultimii sosiţi din România, care astăzi sunt aproape complet asimilaţi lingvistic de ungureni (Petrović-Rignault 2005, Sikimić 2005, Sorescu-Marinković 2012b, Durlić 2013).

Până recent, cu excepţia unor încercări izolate sau de scurtă durată, graiul vlah nu a fost folosit în scris[4], iar vorbitorii săi nu au beneficiat de educaţie în limba maternă. Analizând situaţia existentă la 1900, C. Constante observă:

> Pe când în patru dintre cele mai populate judeţe sârbeşti şi anume: Vrania, Ujiţa, Ciaciac şi Topliţa, în 791 sate nu erau decât 105 şcoli cu 206 învăţători, în cele patru judeţe în care locuiesc şi români, pentru 509 sate nu erau mai puţin de 397 şcoli cu 716 învăţători. 397 şcoli şi 716 învăţători sârbi fără nicio şcoală românească şi nicio biserică românească, nu e de mirare dacă pe de o parte limba românească

[3] Pentru o analiză a datelor recensămintelor organizate între 1846 şi 1900, vezi Delatimoc 1907 (2008): 91–100.

[4] Trebuie să menţionăm aici apariţia, între 1945 şi 1948, la Zaječar, a ziarului „Vorba noastră”, în grai, dar cu grafie chirilică. Ziarul a fost înfiinţat de Sandu Cristea Timoc şi editat de Janko Simeonović.

BDD-A22775 © 2015 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:17 UTC)

> vorbită de aceşti români nu se va mai lovi cu a noastră, cum zic ei, iar pe de alta, vor începe să dispară portul, datinile şi credinţele, cum au început să dispară unele cântece populare (Constante 1929 [2008]: 240).

Lipsită de drepturi şi cu o identitate contestată, comunitatea a fost, aşadar, supusă de la început unor puternice acţiuni de asimilare etnică şi lingvistică. Rezultatul este că astăzi graiul vlah este vorbit tot mai puţin, în contexte sociolingvistice tot mai restrânse, fiind înlocuit tot mai mult de limba sârbă. Slăbirea transmiterii intergeneraţionale a vernacularei este, probabil, cea mai mare schimbare pe care au suferit-o graiul vlah şi comunitatea în ultimele decenii, comparabilă cu o „sinucidere lingvistică" (Denison 1977). Comunicarea în grai între adulţi şi copii e astăzi extrem de redusă; din diverse motive (ce ţin, nu rareori, de prestigiul scăzut al graiului vlah – vezi Manovich 2014: 39–41), părinţii (în special în căsătoriile mixte, dar nu numai) consideră că nu merită să îşi înveţe copiii graiul vlah, iar copiii nu sunt motivaţi să înveţe un grai pe care îl percep ca învechit şi inutil.

4. Încercări de planificare lingvistică şi revitalizare

Conform cunoscutului cadru teoretic propus de J. Fishman în 1991 (GIDS), care evaluează statutul şi vitalitatea unei limbi, graiul vlah se află astăzi la nivelul 6 din 8 (6b conform cadrului extins propus de Lewis şi Simons 2010: 109–113): vernaculara e folosită doar în comunicarea orală, informală, în familie, dar fără a fi transmisă întotdeauna copiilor. În această etapă, orice încercare de revitalizare trebuie să pună accentul pe extinderea comunicării în vernaculară în afara cadrului familial şi pe transmiterea intergeneraţională a graiului, nu doar ca decizie individuală a părinţilor (care au, totuşi, rolul cel mai important), ci şi prin acţiuni sociale şi instituţionale care să determine şi să influenţeze acţiunile părinţilor.

Ca urmare a recunoaşterii unor drepturi de către statul sârb[5], în ultimii ani comunitatea românofonă din Serbia răsăriteană s-a concentrat asupra acţiunilor de planificare lingvistică, în special în ce priveşte limba în sine (*corpus planning*) şi folosirea limbii în educaţie (*acquisition planning*) (vezi Kaplan, Baldauf 1997, Baker 2001). Procesul de planificare lingvistică se realizează, cel puţin deocamdată, de jos în sus (*bottom-up*), dinspre vorbitori şi comunitate, cu implicarea foarte redusă a autorităţilor, şi deseori la iniţiativa unor persoane particulare, de multe ori fără pregătire lingvistică, care creează şi propun sisteme grafice, publică texte originale sau traduceri, elaborează dicţionare[6].

[5] În 2012, în urma unei întâlniri a reprezentanților Serbiei și României, s-a stabilit implementarea practică a Protocolului Comisiei Interguvernamentale Mixte, semnat la începutul lui 2012. Astfel, pe lângă libertatea practicării religiei, cele două părți au consimțit la introducerea educației în limba română pentru toți cei interesați în Serbia răsăriteană, precum și la retransmiterea programelor în limba română ale Radioteleviziunii Voivodina la Televiziunea din Bor. Toate acestea vin să suplinească un gol în implementarea drepturilor minorității vlahe, pentru care exista deja un cadru legal stabilit de legislația Republicii Serbia, dar și de organismele internaționale.

[6] Vom menționa aici impresionanta colecție de 37 de cântece de petrecut mortul, culese și publicate de Slavoljub Gacović (Gacović 2000), culegerile de cântece și de povești alcătuite de Ljubiša lu Boža Kići (lu Boža Kići 2010, 2011), traducerea Bibliei în graiul vlah (*ibidem*: 2006), precum și recenta culegere de povești pentru copii, *Pră valja Kăluculuj*, publicată în 2014 de un grup de autori (Jović Kolerović et al. 2014).

BDD-A22775 © 2015 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:17 UTC)

Ne vom opri în continuare asupra celei mai recente şi mai coerente acţiuni de planificare lingvistică, întreprinsă de Societatea „Gergina" pentru păstrarea tradițiilor, limbii, culturii, obiceiurilor și identității vlahilor, înființată în decembrie 2009 la Negotin, şi de Consiliul Naţional al Vlahilor (mandatele 2010–2014 şi 2014–2018), ambele cu o orientare vădit pro-vlahă, autohtonistă (Manovich 2014: 24–28), urmărind în special acțiunile care au dus la introducerea graiului vlah în câteva şcoli din Serbia răsăriteană.

4.1. Planificarea lingvistică a corpusului (*corpus planning*)

Graiul vlah a cunoscut de-a lungul timpului mai multe încercări individuale şi izolate de creare a unui sistem de scriere, în general sortite eşecului. Sistemul creat de Societatea „Gergina", fără să aibă în sine și în comparație cu cele anterioare vreun merit special, s-a bucurat, însă, de existența unui cadru juridic şi de sprijinul unor elite locale, ceea ce a dus la adoptarea sa oficială de către Consiliul Național al Vlahilor la 24 ianuarie 2012. Reflectând recursiv situația din limba sârbă (Irvine, Gal 2000), Societatea „Gergina" propune un sistem ortografic dublu, care acceptă şi pune pe acelaşi plan alfabetul chirilic şi alfabetul latin. Principiul de bază este cel fonematic, specific limbii sârbe, ceea ce presupune crearea şi introducerea unor semne speciale pentru sunetele specifice graiului vlah. În viziunea autorilor, alfabetul chirilic se justifică prin motive istorice, fiind cel folosit de vlahii din Balcani de la începuturile scrisului[7], în timp ce alfabetul latin e preferat din motive pragmatice, fiind cel folosit în toate limbile romanice şi, în general, în comunicarea modernă.

Sistemul ortografic descris sumar mai sus este prezentat în prima gramatică a aşa-numitei limbi vlahe, *Gramatika vlaškog jezika*, scrisă în limba sârbă şi publicată de Nadica N. Jovanović în 2013, la Negotin. De asemenea, varianta chirilică a sistemului ortografic e folosită în primul manual de predare a vlahei, *Вуорба шй култура влаха* (*Vuorba şî cultura vlaha*), semnat de Milena Golubović şi apărut în 2014. Cele două volume, alături de un ghid de conversație sârb-vlah, un dicționar vlah-sârb, o carte de povești pentru copii şi o carte de colorat cu texte în graiul vlah (toate scrise în colaborare de Slobodan Golubović dPasujoni şi Sină alu Čeloju: 2013a, 2013b, 2013c, 2013d), sunt rezultatul proiectului „Afirmarea multiculturalismului prin educația incluzivă a minorității naționale vlahe", proiect propus în 2013 de Societatea „Gergina", cu sprijinul Consiliului Național al Vlahilor, şi finanțat de Fundația pentru o Societate Deschisă.

4.2. Graiul vlah în educație

Primul sistem ortografic oficial, prima gramatică, primul manual, în decursul a doi ani – toate sugerează o puternică ofensivă a activiştilor pro-vlahi, direcționată către stabilirea unui nou statut pentru graiul vlah, care să-i confere acestuia legitimitate în fața autorităților sârbe şi să permită introducerea sa în şcolile din Serbia răsăriteană. Lucru care s-a şi întâmplat în 2013, când Consiliul Național al

[7] Conform autorilor sistemului, primul text ar fi *Manuscrisul de la Leud* (sic!) din 1392, datat însă mult mai târziu de lingviştii români.

BDD-A22775 © 2015 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:17 UTC)

Vlahilor a înaintat Ministerului Educației, Științei și Dezvoltării Tehnologice din Serbia o propunere privind introducerea materiei opționale *Graiul vlah cu elemente de cultură națională*, însoțită de o programă analitică pentru predarea graiului la clasa I, propunere adoptată imediat înainte de începerea anului școlar de către Institutul pentru Îmbunătățirea Educației al Republicii Serbia.

Conform programei (în care termenii *vlaški govor* („graiul vlah") și *vlaški jezik* („limba vlahă") sunt folosiți paralel, nediferențiat și nenuanțat, pentru a denumi varianta ce urmează a fi predată în școli), obiectivele principale ale predării vlahei sunt îmbogățirea și rafinarea specificului graiului vlah, familiarizarea elevilor cu moștenirea culturală vlahă și dezvoltarea competențelor lor de ascultare și înțelegere. Accentul se pune pe exprimarea orală, iar cele 72 de ore propuse în programă sunt structurate astfel: 10 ore sunt dedicate unor aspecte lingvistice ale graiului vlah (dezvoltarea capacității elevilor de a înțelege conversații în grai, distingerea propozițiilor afirmative și negative și a celor enunțiative, interogative și exclamative, numeralele până la 10, recunoașterea sensurilor opuse ale unor cuvinte); 18 ore sunt dedicate dezvoltării competențelor de exprimare orală ale elevilor (povestirea unor texte scurte, descrierea oamenilor, obiectelor, plantelor, animalelor, descrierea unor evenimente etc.); 10 ore au drept obiect de studiu creația populară vlahă (cântece, povești, ghicitori); ultimele 34 de ore sunt dedicate elementelor culturii naționale (obiceiuri, dansuri și instrumente populare, costumul național vlah, bucătăria tradițională, ocupațiile strămoșilor)[8].

Temele schițate în programă sunt detaliate în manualul de predare a vlahei la clasa I, care a primit în 2014 aprobarea Ministerului Educației, Științei și Dezvoltării Tehnologice din Serbia. Manualul se bazează pe un model polinomic (Sallabank 2010), care acceptă varietatea internă a graiului vlah și nu propune o normă prescriptivă supradialectală, ci introduce trei personaje și particularitățile lor lingvistice ca reprezentanți ai celor trei grupuri dialectale. Folosirea alfabetului chirilic adaptat (în condițiile în care elevii abia încep să învețe alfabetul chirilic al limbii sârbe), textele lungi însoțite deseori de observația *Citește profesorul* (în sârbă), toate arată că manualul poate fi considerat mai degrabă un îndreptar pentru uzul profesorilor (și eventual al părinților). În plus, unele povestiri sunt urmate de observații sau întrebări în sârbă, ceea ce sugerează că predarea se face uneori exclusiv în sârbă sau recurge la *translanguaging* (García 2009).

Ca rezultat al acțiunilor și al materialelor descrise mai sus, în anul școlar 2014–2015 cursurile opționale de *graiul vlah cu elemente de cultură națională* au fost frecventate de 84 de elevi, în patru școli primare din Serbia răsăriteană (datele ne-au fost oferite de Ministerul Educației, Științei și Dezvoltării Tehnologice din Serbia)[9]. Orele au fost predate de vorbitori nativi, învățători și profesori în școlile din Serbia răsăriteană, pregătiți în prealabil în cadrul unor seminare educaționale organizate de Societatea „Gergina" în septembrie 2013, noiembrie 2013 și mai 2015.

[8] Programele pentru clasa a II-a, a III-a și a IV-a, recent elaborate, au o structură generală foarte asemănătoare. Intenția Comisiei pentru Educație din cadrul Consiliului Național al Vlahilor este să publice un nou manual în fiecare an școlar, astfel încât introducerea acestei materii să nu fie lineară, ci progresivă.

[9] Conform site-ului Consiliului Național al Vlahilor, numărul elevilor a fost de 125.

BDD-A22775 © 2015 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:17 UTC)

În urma acestor seminare, participanții au primit certificate care le permit să predea vlaha, pe lângă norma lor didactică obișnuită[10].

5. O alternativă: limba română standard în școlile din Serbia răsăriteană

În anul școlar 2013–2014, printr-un proiect pilot organizat de Ministerul Educației, Științei și Dezvoltării Tehnologice din Serbia, cu implicarea Consiliului Național al Minorității Naționale a Românilor din Serbia, au fost introduse și ore opționale de limba română în Serbia răsăriteană. Deși în acest an 1 617 elevi și-au exprimat dorința de a participa, doar jumătate din ei au studiat limba română, în special din cauza numărului insuficient de profesori. Numărul lor a scăzut în anul școlar următor (520 de doritori), din diverse motive[11]: limba română e o materie opțională, la alegere însă cu alte materii nelingvistice, cum ar fi informatica, de exemplu; pentru ca orele de limba română să aibă loc, trebuie să existe minimum 15 doritori într-o școală; în general, cursurile sunt organizate târziu, la sfârșitul orelor sau seara, deci elevii sunt obosiți sau trebuie să se întoarcă din nou la școală, ceea ce presupune cheltuieli suplimentare pentru părinți; nu există o strategie coerentă de predare a limbii române, mai exact elevii care au studiat româna un an vor învăța în anul următor același lucru, pentru că încă nu a fost pusă la punct o programă care să stimuleze progresul elevilor de la an la an. Cu toate acestea, în anul școlar 2014–2015, orele de limba română au fost frecventate de 309 elevi (conform datelor oferite de Ministerul Educației, Științei și Dezvoltării Tehnologice din Serbia) în 10 școli primare, două licee și cinci școli tehnice din Serbia răsăriteană, în orașele Zaječar, Kladovo,Veliko Gradište, Golubac, Kučevo și în satele Podgorac, Bogovina, Podvrška, Boževac and Vlaški Do. În acest an, orele de limba română au fost susținute de trei profesori de limba română, fiecare acoperind mai multe localități și școli. Profesorii de limba română sunt absolvenți ai secțiilor de limba și literatura română (din România sau din Serbia) și sunt numiți de Consiliul Național al Minorității Naționale a Românilor din Serbia.

6. Discuții și concluzii

Dacă acum câteva decenii, în comunitatea românofonă din Serbia răsăriteană copiii vorbeau acasă doar graiul matern și nu știau deloc sârbă când mergeau la școală, astăzi atitudinile negative ale vorbitorilor față de propria limbă (determinate de îndelungata lipsă de drepturi, de prestigiul scăzut al vlahei, dar și de factori socio-economici, cum ar fi urbanizarea și migrațiile) fac ca transmiterea intergenerațională a graiului să fie întreruptă sau, cel puțin, grav afectată. Păstrarea unei limbi, avertizează J. Fishman (1991), nu este posibilă în lipsa transmiterii intergeneraționale: ceea ce nu se transmite nu se poate păstra și nici perfecționa. Dacă o limbă periclitată nu se învață întâi acasă, acțiunile de promovare a sa în alte domenii (cum

[10] Pentru o analiză detaliată asupra atitudinilor profesorilor și ale părinților privind introducerea graiului vlah în școlile din Serbia răsăriteană, vezi Manovich 2014.

[11] Informațiile ne-au fost oferite de domnul Petruț Alexandru, atașat cultural pe lângă Ambasada României în Serbia, și de doamna Jasmina Glišić, președinta *Asociației părinților care doresc limba română în școli pentru copiii lor „Sandu Timoc”*, cărora la mulțumim.

BDD-A22775 © 2015 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:17 UTC)

ar fi în educație sau la locul de muncă) sunt echivalente cu încercarea de a umfla un cauciuc care are pană (Fishman 1991: XII) și pot duce, cel mult, la victorii goale, de scurtă durată, care se vor prăbuși dacă nu se sprijină pe folosirea limbii în cadrul intim, informal, al familiei și al comunității (*ibidem*: 110).

Deși Fishman are, în principiu, dreptate, credem totuși că introducerea studierii graiului vlah, respectiv a limbii române standard în Serbia răsăriteană poate fi stimulul necesar pentru stoparea și inversarea semnificativei asimilări lingvistice petrecute în comunitatea românofonă din estul Serbiei. E vorba, în primul rând, de o victorie cu încărcătură simbolică pentru comunitate: după ce ani de zile folosirea graiului vlah în public a fost privită cu ochi răi și însoțită de un sentiment de rușine din partea vorbitorilor (Manovich 2014: 34–35), acceptarea ei în școli îi poate conferi astăzi validitate în ochii vorbitorilor, fie ei minoritari sau majoritari. Astfel, creșterea prestigiului și a sentimentului că învățarea și cunoașterea limbii materne le este utilă poate duce la restabilirea, în timp, a transmiterii intergeneraționale a graiului vlah. Firește, acest prim pas ar trebui urmat de acțiuni ale comunității și ale activiștilor în afara școlii, cum ar fi instituirea unui program Master-Apprentice (Hinton 2011), care să creeze noi cadre de învățare, exersare și utilizare a limbii.

Se cuvine să facem o ultimă observație referitoare la varianta predată în școli și la numele său – graiul vlah/limba vlahă sau limba română. În ciuda opiniei specialiștilor, care consideră în unanimitate că vlaha e un grai arhaic al românei, suntem azi martorii încercărilor de standardizare și de transformare a ei într-o limbă distinctă. Fenomenul nu este unul nou în Europa de Est și nici în țările fostei Iugoslavii și necesită atenția și analiza lingviștilor și a tuturor celor implicați în luarea deciziilor de planificare lingvistică. Credem însă că, în ce privește revitalizarea graiului vlah și folosirea limbii în educație, politizarea excesivă nu poate să aducă decât deservicii. Predarea limbii în școlile din Serbia răsăriteană (fie că e româna standard, fie că e graiul vlah) e, în acest moment, principalul mijloc prin care se asigură transmiterea sa către generațiile tinere. Și nu ne rămâne decât să sperăm, împreună cu Paun Es. Durlić (2011: 3), că, până la urmă, „toți rumân'ii educați vor descoperi *imensa asemănare* [subl. a.] dintre limba, obiceiurile și credințele lor și cele din anumite regiuni de pe teritoriul României de astăzi”.

Bibliografie

Baker 2001: Colin Baker, *Foundations of bilingual education and bilingualism*, 3rd edition, Clevedon, Multilingual Matters.

Constante 1929 (2008): C. Constante, *Românii din Valea Timocului și a Moravei*, în *Românii din Timoc* (culegere de izvoare îngrijită de C. Constante și A. Golopenția, cu o prefață de Dr. Sabin Manuilă și o introducere de Emanoil Bucuța, București, I–III, Imprimeria Institutului Statistic, s.a.), ediție de Nicoleta Mușat, prefață de Otilia Hedeșan, postfață de Sanda Golopenția, vol. I, Timișoara, Marineasa, p. 215–242.

Delatimoc 1907 (2008): Delatimoc [pseudonimul lui C. Constante], *Românii din Serbia*, în *Românii din Timoc* (culegere de izvoare îngrijită de C. Constante și A. Golopenția, cu o prefață de Dr. Sabin Manuilă și o introducere de Emanoil Bucuța, București, I–III, Imprimeria Institutului Statistic, s.a.), ediție de Nicoleta Mușat, prefață de Otilia Hedeșan, postfață de Sanda Golopenția, vol. I, Timișoara, Marineasa, p. 88–125.

BDD-A22775 © 2015 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:17 UTC)

Denison 1977: Norman Denison, *Language death or language suicide?*, în „International Journal of the Sociology of Language", 12, p. 13–22.

Dimitrijević-Rufu 1998: Dejan Dimitrijević-Rufu, *The multiple identity of Romanians in Melnica* (Homolje, Serbia), *Name and Social Structure, Examples from Southeast Europe,* New York, p. 49–68.

Durlić 2011: Paun Es. Durlić, *Compendiu pentru introducerea limbii rumân'eşti în şcolile primare în Serbia răsăriteană*, disponibil online la http://www.paundurlic.com/pdf/Compendiu-RO.pdf (accesat în septembrie 2015).

Durlić 2013: Paun Es. Durlić, *Limba sfântă a colacilor rumâneşti. Album în patruzeci de imagini cu dicţionar*, Bucureşti, Ethnologica.

Fishman 1991: Joshua Fishman, *Reversing language shift: theory and practice of assistance to threatened languages*, Clevedon, Multilingual Matters.

Gacović 2000: Slavoljub Gacović, *Petrecătura (Pesma za ispraćaj pokojnika) u Vlaha Ungurjana*, Zaječar.

García 2009: Ofelia García, *Education, multilingualism and translanguaging in the 21st century*, în Ajit Mohanty, Minati Panda, Robert Phillipson, Tove Skutnabb-Kangas (ed.), *Multilingual Education for Social Justice: Globalising the local*, New Delhi, Orient Blackswan, p. 128–145.

Giuglea 1912 (2008): George Giuglea, *Românii din Serbia*, în *Românii din Timoc* (culegere de izvoare îngrijită de C. Constante și A. Golopenția, cu o prefață de Dr. Sabin Manuilă și o introducere de Emanoil Bucuța, București, I–III, Imprimeria Institutului Statistic, s.a.), ediție de Nicoleta Mușat, prefață de Otilia Hedeşan, postfață de Sanda Golopenția, vol. I, Timişoara, Editura Marineasa, p. 148–161.

Golubović 2014: Milena Golubović, *Вуорба шй култура Влаха: Уџбеник из предмета влашки говор са елементима националне културе за први разред основне школе*, Београд: Завод за уџбенике, Петровац на Млави: Национални Савет Влаха.

Golubović dPasujoni, alu Čeloju 2013a: Slobodan Golubović dPasujoni, Sină alu Čeloju, *Govorim vlaški/ Vorbăsk ljimba vlahă/ Vorbjesk ljimba vlahă*, Beograd.

Golubović dPasujoni, alu Čeloju 2013b: Slobodan Golubović dPasujoni, Sină alu Čeloju, *Panda învacă kung fu*, Beograd.

Golubović dPasujoni, alu Čeloju 2013c: Slobodan Golubović dPasujoni, Sină alu Čeloju, *Povjestij dje kopij/ Povješć dî kopij*, Beograd.

Golubović dPasujoni, alu Čeloju 2013d: Slobodan Golubović dPasujoni, Sină alu Čeloju, *Vuorbarj. Vlaško srpski rečnik*, Beograd.

Hedeşan 2006: Otilia Hedeşan, *Cercetări de teren în Serbia. O auto-analiză*, în „Probleme de filologie slavă", XIV, p. 297–307.

Hinton 2011: Leanne Hinton, *Language revitalization and language pedagogy: new teaching and learning strategies*, în „Language and Education", 25, 4, p. 307–318.

Irvine, Gal 2000: Judith T. Irvine, Susan Gal, *Language Ideology and Linguistic Differentiation*, în P.V. Kroskrity (ed.), *Regimes of Language: Ideologies, polities, and identities*, Santa Fe, School of American Research Press, p. 35–84.

Jovanović 2013: Nadica N. Jovanović, *Gramatika vlaškog jezika*, Negotin.

Jović Kolerović et al. 2014: Slavica Jović Kolerović, Dragomir Dragić, Filip Paunjelović, Dragan Stojanjelović, Mitra Vića Mitrović Mitra, *Pră valja Kăluculuj/ Pră vaľea Căluțului/ Pe valea Căluțului: Dečje vlaške pesme*, Petrovac na Mlavi.

Kaplan, Baldauf 1997: Robert B. Kaplan, Richard B. Baldauf Jr., *Language planning: from practice to theory*, Clevedon, Multilingual Matters.

Lewis, Simons 2010: M. Paul Lewis, Gary F. Simons, *Assessing endangerment: expanding Fishman's GIDS*, în „Revue roumaine de linguistique", LV, 2, p. 103–120.

lu Boža Kići 2006: Ljubiša lu Boža Kići (traducător), *Јевангеља сфинтё*, Bor, Grafomed.

BDD-A22775 © 2015 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:17 UTC)

lu Boža Kići 2010: Ljubiša lu Boža Kići, *Влашке песме*, Bor, Grafomed.
lu Boža Kići 2011: Ljubiša lu BožaKići, *Влашке приповетке*, Bor, Grafomed.
Lukić 2011: Vesna Lukić, *Demographic problems in the Carpathian region of Serbia*, în „Journal of the Geographical Institute «Jovan Cvijić» SASA", Belgrade, 61, 2, p. 85–95.
Manovich 2014: Diane Manovich, *Folk Linguistics and Politicized Language: the Introduction of Minority Language Education for the Vlachs in Serbia* (submitted to Central European University Nationalism Studies Program in partial fulfilment of the requirements for the degree of Master of Arts), Budapest, disponibilă online la www.etd.ceu.hu/2014/manovich_diane.pdf (accesat în septembrie 2015).
Marjanović 1995: MilošMarjanović, *Гастарбајтерско село*, în „Гласник Етнографског института", XLIV, p. 247–261.
Novaković, Djurdjević 2015: Igor Novaković, Nenad Djurdjević, *Serbian-Romanian relations and the status of the Vlach minority in Serbia. Policy study*, Belgrade, ISAC fond.
Petrović-Rignault 2005: Marijana Petrović-Rignault, *À propos du future et de la modalité: description du future en valaque (dialecte daco-roumain de Serbie orientale)*, în „Balcanica", XXXV, p. 185–198.
Recensământ 2011: Попис становништва, домаћинстава и станова 2011. у Републици Србији. Вероисповест, матерњи језик и национална припадност. Подаци по општинама и градовима, Београд, 2013, disponibil online la http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/Popis2011/Knjiga4_Veroispovest.pdf (accesat în septembrie 2015).
Sallabank 2010: Julia Sallabank, *Standardization, prescription and* ***polynomie****: can Guernsey follow the Corsican model?*, în „Current Issues in Language Planning", 11, 4, p. 311–330.
Schierup, Ålund 1986: Carl-Ulrik Schierup, Aleksandra Ålund, *Will They Still Be Dancing? Integration and Ethnic Transformation among Yugoslav Immigrants in Scandinavia*, University of Umeå, Sweden.
Sikimić 2005: Biljana Sikimić, *Etnolingvistički pristup vlaškoj duhovnoj kulturi – običaj „kumačenje"*, în *Actele simpozionului „Banatul – trecut istoric şi cultural"*, Timişoara – Novi Sad – Reşiţa, Marineasa, p. 148–158.
Sorescu-Marinković 2012a: Annemarie Sorescu-Marinković, *Romanian Female Migration to Northeast Serbia*, în Petko Hristov (ed.), *Migration and Identity. Historical, Cultural and Linguistic Dimensions of Mobility in the Balkans*, Sofia, Paradigma, p. 217–231.
Sorescu-Marinković 2012b: Annemarie Sorescu-Marinković, *Românii din Timoc astăzi. Fiinţe mitologice*, Cluj-Napoca, Argonaut.
Vâlsan 1912 (2008): George Vâlsan, *Românii din Craina [Krajina] Serbiei*, în *Românii din Timoc* (culegere de izvoare îngrijită de C. Constante şi A. Golopenţia, cu o prefaţă de Dr. Sabin Manuilă şi o introducere de Emanoil Bucuţa, Bucureşti, I–III, Imprimeria Institutului Statistic, s.a.), ediţie de Nicoleta Muşat, prefaţă de Otilia Hedeşan, postfaţă de Sanda Golopenţia, vol. I, Timişoara, Marineasa, p. 126–148.
Weigand 1900 (2008): Gustav Weigand, *Dialectele româneşti ale Valahiei mici, ale Serbiei şi ale Bulgariei*, în *Românii din Timoc* (culegere de izvoare îngrijită de C. Constante şi A. Golopenţia, cu o prefaţă de Dr. Sabin Manuilă şi o introducere de Emanoil Bucuţa, Bucureşti, I–III, Imprimeria Institutului Statistic, s.a.), ediţie de Nicoleta Muşat, prefaţă de Otilia Hedeşan, postfaţă de Sanda Golopenţia, vol. I, Timişoara, Marineasa, p. 71–87.

BDD-A22775 © 2015 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:17 UTC)

The Vlach Speech in the Schools of Eastern Serbia: Challenges and Perspectives

The Vlachs are a minority of Eastern Serbia closely related ethnographically and linguistically to the Romanians, and speaking an archaic variant of the Romanian language, with a large share of Serbian neologisms. The Vlachs have a multiple, contextual and contested identity, some of them identifying with the Romanian nation, some with the Serbian one, and others opting for a local Vlach identity, different from the Romanian one, which has been reinforced lately by the pro-Vlach activists. The aim of our paper is to thoroughly present the linguistic situation of the Vlachs, with a special emphasis on the gap in the intergenerational transmission of the language, to take a look at the curriculum design and development for teaching Vlach in the schools of Eastern Serbia, and to present the first Vlach textbook, *The Vlach speech with elements of national culture*, published in 2014. We are focusing on Vlach corpus planning and acquisition planning, but also take a look at the recent introduction of Romanian language classes in the region.

Despite the specialists' opinion that Vlach is only an archaic variant of Romanian, we are witnessing its transformation into a language of its own, which is not a new phenomenon in Eastern Europe, and which deserves the entire attention of both linguists and policy makers. In spite of the poor transmission of language to the younger generation, we consider that studying both the Vlach speech and the Romanian language in the schools of Eastern Serbia may represent the necessary incentive for stopping and reversing the significant language shift which has taken place in the last century in the Vlach community.

BDD-A22775 © 2015 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:17 UTC)